

Ващенко Тетяна Віталіївна

студентка групи ППс-1-14-2.6з VII курс, спеціальність «Практична психологія»
tanyusa_2011@mail.ru

Науковий керівник

Клібайс Тетяна Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Київського університету імені Бориса Грінченка
t.klibais@kubg.edu.ua

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ТА ЮРИСТІВ

Анотація. У статті розглянуті питання змісту професійної ідентичності, особливостей формування професійної ідентичності у студентів, чинники, що впливають на формування професійної ідентичності у майбутніх психологів та юристів. Підбрано методологічний інструментарій для виявлення психологічних особливостей формування професійної ідентичності у майбутніх психологів та юристів. Проведена діагностика професійної ідентичності у студентів. Визначено структуру професійної ідентичності студентів психологів та юристів.

Ключові слова: ідентичність; професійна ідентичність; внутрішні чинники формування професійної ідентичності; зовнішні чинники формування професійної ідентичності; майбутні психологи; майбутні юристи.

Актуальність та доцільність дослідження. Сьогодні відбулося багато змін у змісті освіти, який тепер орієнтовано на творчу ініціативу студентів, на можливість їх бути конкурентоспроможними та самостійними. Підвищення рівня професійної ідентичності в період навчання у вищому навчальному закладі стає необхідністю кожного, хто вступив до вишу.

Професійна діяльність дає можливість самореалізуватися та актуалізувати можливості кожної особистості. Важливо усвідомити власну приналежність до певної професійної діяльності та ідентифікувати себе з обраною професією. Професійний розвиток особистості не може бути ефективним без занурення у виконання професійних обов'язків, і, звичайно ж, усвідомлення свого місця в системі міжособистісних стосунків.

Професійна ідентичність формується в процесі професійної підготовки та активного розвитку професійної компетентності, і означає усвідомлення своєї приналежності до певної професії.

У зв'язку з цим, вивчення психологічних особливостей формування професійної ідентичності у майбутніх психологів та юристів набуває особливої значущості в науковому і соціальному аспектах. Відкритими залишаються питання виділення основних психологічних особливостей професійної ідентичності студентів, що навчаються на різних спеціальностях. Це і обумовило наш інтерес до проблеми психологічних особливостей професійної ідентичності у майбутніх психологів та юристів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У численних дослідженнях, присвячених розгляду питання формування професійної ідентичності [2, 3, 4, 5], одним із основних критеріїв розвитку професійних навичок студентів виступає формування професійної ідентичності, яка визначає рівень сформованості особистості як суб'єкта праці. Аналіз особливостей професійної ідентичності розглядається як одна із важливих умов покращення ефективності професійної освіти у Виші.

Еріксон Е. виділяє три різні сенси поняття «ідентичність»: несвідоме прагнення до безперервності життєвого досвіду; свідоме почуття унікальності індивіда та солідаризація з ідеалами групи [9].

Марсія Дж. розуміє ідентичність як «структуру Его – внутрішньо самостворювану, динамічну організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії» [10]. Марсія Дж. у своїх працях, присвячених аналізу психологічних новоутворень юнацького віку, пропонує чотири види ідентичності: невизначена ідентичність – не сформоване уявлення людини про свою приналежність до певної групи, відсутність чіткого образу, власної позиції, вибір професійного шляху не здійснено. Дифузна (нав'язана) – прийняття людиною певної ідентичності на основі тиску оточення без усвідомлення особливостей формування власної позиції, людина має сформовані уявлення про своє професійне майбутнє, але воно нав'язане батьками чи друзями й не є результатом самостійного вибору. Мораторій ідентичності – процес прийняття рішення щодо власної приналежності до

певної групи, але без затвердження цього рішення, людина усвідомлює проблему вибору професійного шляху й знаходиться в процесі пошуку адекватного рішення; альтернативи визначені, але варіант ще не визначений; осягнута ідентичність – усвідомлення власної приналежності до певної групи. інтеграція в цю групу й початок реалізації власних можливостей, професійні плани чітко визначені, що є результатом осмисленого самостійного рішення.

Клімов Є.О. описує професійну ідентичність як професійну самосвідомість [4].

У дослідженнях Поваренкова Ю.П. професійна ідентичність виділяється як основний критерій професійного розвитку особистості і провідна характеристика суб'єкта праці [7]. Поваренков Ю.П. виділяє три структурні компоненти професійної ідентичності: когнітивний, мотиваційний і ціннісний [8].

Отже, більшість авторів визначають професійну ідентичність як професійну самосвідомість, почуття унікальності, основний критерій професійного розвитку [2, 4, 5, 7, 8, 10].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашої статті є встановлення специфіки взаємозв'язку показників професійної ідентичності студентів-психологів та студентів-юристів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження психологічних особливостей професійної ідентичності майбутніх психологів та юристів проводилися впродовж 2015-2016 року на базі Коледжу морського та річкового флоту Київської академії водного транспорту ім. Гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного та Київського університету імені Бориса Грінченка. Всього у дослідженні взяли участь 30 осіб, студенти-бакалаври спеціальності «Правознавство» Коледжу морського та річкового флоту Київської академії водного транспорту імені Гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного та 30 осіб студенти-бакалаври спеціальності «Психологія» Київського університету імені Бориса Грінченка. З них 30 осіб з середнім віком учасників 18 років 30 осіб з

середнім віком 20 років. Дослідження було проведено методом поперечних зрізів. Для вирішення зазначених завдань у дослідженні були використані такі психодіагностичні методики: «Особистісний професійний план» (Є.О. Клімов) [4] – для визначення всіх основних складових професійного самовизначення; опитувальник «Потреба у досягненні успіху» (Ю.М. Орлов) [6] – для визначення потреби та мотивації досягнення успіху; «Методика визначення статусу професійної ідентичності» (Дж. Марсія) [10] – для визначення статусу професійної ідентичності; модифікований опитувальник «Діагностика рівня соціальної фрустрації» (Вассермана-Бойко) [1] – для визначення рівня аспектів соціальної фрустрації під час навчання у вищій школі та спеціально розроблений опитувальник для студентів.

Презентувати всі результати дослідження в даній статті не представляється можливим через її обмежений обсяг. Тому тут наведено найбільш важливі результати нашої наукової розвідки.

Отже, результатом описової статистики даних, отриманих при використанні зазначених вище діагностичних методик, стала узагальнена таблиця особливостей та найбільш характерних ознак професійної ідентичності, кожної з 4-х досліджуваних груп, яку ми наводимо нижче (табл.1).

Табл. 1

Особливості професійної ідентичності студентів-психологів (третього і четвертого курсів) та студентів-юристів (третього та четвертого курсів)

Студенти-психологи 3-го курсу	Студенти-юристи 3-го курсу	Студенти-психологи 4-го курсу	Студенти-юристи 4-го курсу
невизначена ідентичність	низький рівень соціальної фрустрованості	мораторій (криза вибору)	нав'язана ідентичність; сформована ідентичність.

З метою встановлення специфіки взаємозв'язку показників професійної ідентичності використовувався кореляційний аналіз. Нами застосовувався коефіцієнт кореляції *r*-Пірсона.

Першою групою досліджуваних стали *студенти-психологи 3-го курсу*.

Виявлені 3 значимі кореляції: зворотній кореляційний зв'язок між мораторієм та сформованою професійною ідентичністю (-0,909, на рівні $p \leq 0.01$). Даний кореляційний зв'язок вказує на те, що збільшення показників шкали «криза вибору» пов'язаний зі зменшенням показників шкали «професійна сформована ідентичність». Мораторій майже завжди є попереднім етапом формування професійної сформованої ідентичності. Даний кореляційний зв'язок є тестовою нормою: коли показники шкал в межах одного тесту корелюють між собою, це вказує на надійність тесту; зворотній кореляційний зв'язок між нав'язаною професійною ідентичністю та особистісним професійним планом (-0,759 на рівні $p \leq 0.01$). Даний кореляційний зв'язок вказує на те, що чим більше нав'язана професійна ідентичність, тим менш сформованим є професійний план особистості.

Нижче висвітливо результати статистичного аналізу за методом Пірсона кореляційних зв'язків складових професійної ідентичності серед *групи студентів-юристів 3-го курсу*. За результатами кореляційної матриці отримуємо 2 значимі кореляції:

Зворотний кореляційний зв'язок між мораторієм та сформованою професійною ідентичністю (-0,725, на рівні $p \leq 0.01$). Даний кореляційний зв'язок дублюється. В попередній групі ми вже аналізували дану кореляцію. Можливо, вона є сталою не тільки для вибірки нашого дослідження, але і для генеральної сукупності.

Позитивна кореляція між сформованою професійною ідентичністю та особистісним професійним планом (0,697, на рівні $p \leq 0.01$). Даний кореляційний зв'язок вказує на те, що із підвищенням рівня сформованої професійної ідентичності збільшується відсоток змістової характеристики особистісного

професійного плану. Це є очевидним – якщо особистість більш-менш сформувалася в професійному плані, то їй не складно скласти свій професійний план, намітити професійні перспективи на майбутнє.

Далі представляємо результати отримані в ході статистичної обробки даних, отриманих при психодіагностиці *студентів-психологів 4-го курсу*.

Фіксуємо одну значиму кореляцію (-0,937, на рівні $p \leq 0.01$): зворотній кореляційний зв'язок між мораторієм та сформованою професійною ідентичністю (на рівні $p \leq 0.01$). Даний кореляційний зв'язок вже втретє є значимим. Отже, наше припущення щодо універсальності даної кореляції підтверджується.

В результаті кореляційного аналізу даних, отриманих в ході дослідження групи *студентів-юристів 4-го курсу* за коефіцієнтом Пірсона ми отримали три значимі кореляції: зворотній кореляційний зв'язок між мораторієм та сформованою професійною ідентичністю (-0,862, на рівні $p \leq 0.01$). Даний кореляційний зв'язок був прогнозованим через те, що ми його вже «знаходили» в попередніх 3-х групах досліджуваних. Даний тип кореляції розповсюджується на всю генеральну сукупність студентів (незалежно від спеціальності). Це зрозуміло. Якщо особистість знаходиться в кризі професійного вибору, то це значить, що її професійна ідентичність ще не встигла сформуватись. Ці два ступеня професійної ідентичності є по суті двома етапами, які ідуть один за одним. Спочатку – мораторій, потім – сформована професійна ідентичність.

Зворотній кореляційний зв'язок між особистісним професійним планом та мораторієм професійної ідентичності (-0,857, на рівні $p \leq 0.01$). Даний зв'язок вказує на те, що із збільшенням показників за шкалою мораторій, буде зменшуватись наповненість професійного плану. Якщо особистість перебуває в сумнівах через професійні питання, то, звичайно, вона не зможе «вибудувати» свої професійні плани у такому стані.

Прямий кореляційний зв'язок між особистісним професійним планом та сформованою професійною ідентичністю (0,816, на рівні $p \leq 0.01$). Дана

кореляція вказує на те, що із збільшенням ступеня вираженості професійної ідентичності, буде збільшуватись наповненість професійного плану. Це закономірно: чим більше особистість усвідомлює себе та співвідносить з обраною професією, тим вдаліше вона може скласти свій професійний план на майбутнє.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що у сучасній психологічній науці професійна ідентичність – це система знань, умінь і навичок з професійно спрямованих дисциплін, сприйняття цінностей, ідеалів, норм професійної спільноти, що поєднує в своїй структурі когнітивний, мотиваційний, особистісний і операційний компоненти, які забезпечують професійне самовизначення та розвиток професіонала.

При застосуванні кореляційного аналізу з метою встановлення специфіки взаємозв'язку показників професійної ідентичності нами було виявлено спільний для всіх груп досліджуваних зворотній кореляційний зв'язок між мораторієм професійної ідентичності та сформованою професійною ідентичністю. Чим більше особистість занурена в кризу вибору, тим менший ступінь сформованості її професійної ідентичності. Ці дві форми професійної ідентичності також можна представити як два етапи одного процесу. Перед тим як особистість сформує свої професійні погляди, вона ймовірно за все пройде етап мораторію в своєму професійному становленні. Щодо відмінностей, то бачимо, що юристи на відміну від психологів мають ще одну «спільну» (тільки для юристів) кореляцію – прямий кореляційний зв'язок між особистісним професійним планом та сформованою професійною ідентичністю. Для юристів якщо професійна ідентичність сформована, це значить, що можна побудувати і свої професійні плани. У психологів даної кореляції не спостерігається – навіть сформована професійна ідентичність не гарантує розуміння своїх професійних планів та перспектив. Психологи, натомість, більш схильні для сумнівів у

правильності зробленого вибору, отже криза вибору професії у них є тривалішою у часі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В.В. Диагностика рівня соціальної фрустрації Л. І. Вассермана (модифікація В.В. Бойка) / Бойко В.В. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5082709/page:39/> – Заголовок з екрану.
2. Борисюк А.С. До проблеми професійної ідентичності майбутнього фахівця/ А.С. Борисюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 9. – С. 65.
3. Гарбузова Г.В. Социально-профессиональная идентичность будущих специалистов как предмет педагогического анализа. / Г.В. Гарбузова// Актуальные проблемы педагогики и образования. – Брянск: Изд-во БГУ, 2005. – С.107.
4. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М.: ИПП, 1996. – С. 266-275.
5. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. / О.М. Кокун – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. – С. 64
6. Орлов Ю.М. Шкала оцінки потреби в досягненні. / Ю.М.Орлов, В.І.Шкуркін, Л.П.Орлов – Режим доступу: <http://www.acme-alm.com/?p=312#.WFbHr9SLQnI> – Заголовок з екрану.
7. Поваренков Ю.П. Психологическая концепция профессионального становления личности. / Ю.П. Поваренков // Звезды Ярославской психологии. – Ярославль: Изд-во ЯрГУ, 2000. – С. 202.
8. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека. / Ю.П. Поваренков - М.: Изд-во УРАО, 2002. – С. 128.
9. Эриксон Э. Г. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – М.: Прогресс, б.г., 1996. – С. 28.
10. Marcia J. E. Development and validation of ego-identity status / J. E. Marcia // Journal of Personality and Social Psychology. – 1975. – Vol. 3. – P. 551 –558.

Вашенко Татьяна Витальевна

студентка группы ППС-1-14-2.63 VII курс, специальность «Практическая психология»
tanyusa_2011@mail.ru

Научный руководитель

Клибайс Татьяна Владимировна

кандидат психологических наук, доцент кафедры практической психологии Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
t.klibais@kubg.edu.ua

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ И ЮРИСТОВ

Аннотация. Рассмотрены вопросы содержания профессиональной идентичности, особенности формирования профессиональной идентичности у студентов, факторы, влияющие на формирование профессиональной идентичности в будущих психологов и

юристов. Подобрано методологический инструментарий для выявления психологических особенностей формирования профессиональной идентичности в будущих психологов и юристов. Проведена диагностика профессиональной идентичности у студентов. Определена структура профессиональной идентичности студентов психологов и юристов.

Ключевые слова: идентичность; профессиональная идентичность; внутренние факторы формирования профессиональной идентичности; внешние факторы формирования профессиональной идентичности; будущие психологи; будущие юристы.

Tetiana V. Vashchenko

student group 1-14-2.6z VII PPP-course specialty "Practical Psychology"

tanyusa_2011@mail.ru

Supervisor

Tetiana Klibais

Ph.D. in Psychology, associate Professor of Practical Psychology Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University

t.klibais@kubg.edu.ua

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL IDENTITY IN THE FUTURE PSYCHOLOGISTS AND LAWYERS

Abstract. The questions of the content of professional identity, especially the formation of professional identity of students, the factors that influence the formation of professional identity of future psychologists and lawyers are given in the article. Fit, methodological tools to identify psychological features of formation of professional identity of future psychologists and lawyers are presenter. It was done the diagnostics professional identity of students. The structure of professional identity of student psychologists and lawyers is presented.

Key words: identity; professional identity; internal factors of formation of professional identity; external factors in the formation of professional identity; future psychologists and future lawyers.